

Od ideje da se vratnice visoke 5,24 i široke 3,51 metar, s 28 kvadratnih reljefa, očiste od prašine, izrodio se istraživački projekt u kojem je sudjelovalo više od 30 ljudi različitih struka iz 22 ustanove u Hrvatskoj i inozemstvu. Na fotografijama (lijevo) vidi se kako su reljefi izgledali dok su bili obojani

BUVININE VRATNICE

Nakon četiri godine restauracije prvi put znamo kako su vrata splitske katedrale izgledala prije 800 godina

PIŠE **BORIS OREŠIĆ**
 SNIMIO **TOM DUBRAVEC/Hanza media**

Od tisuća turista koji svakodnevno obilaze splitsku katedralu Uznesenja Blažene Djevice Marije, poznatiju po imenu svetoga Duje, zaštitnika grada pod Marjanom, tek malobrojni će se dobro zagledati u masivne drvene vratnice koje se na njezinu ulazu nalaze od 13. stoljeća. Kako je većina ljudi tog vremena bila nepismena, da bi upoznali život i muke Isusa Krista, scene iz Evanđelja od njegova rođenja do uskrsnuća prikazane su na oba krila vratnica u 28 kvadratnih reljefa koje je u orahovom drvetu izrezbario dalmatinski majstor Andrija Buvina. Zbog ekspresivnosti reljefnih prikaza Buvinine vratnice se ubrajaju među iznimna ostvarenja hrvatske romaničke umjetnosti, a značajna su i u umjetničkoj baštini europske romanike. Osim splitskih iz

toga vremena postoje još samo dvoje slične - u crkvama svete Sabine u Rimu i svete Marije na kapitulu u Kölnu.

Prije četiri godine splitski odjel Hrvatskog restauratorskog zavoda započeo je restauraciju vratnica koju je restauratorica Žana Matulić Bilač provela na licu mjesta, u katedrali. Riječ je o jednom od većih restauratorskih projekata u Hrvatskoj čiji će rezultati biti predstavljeni idući tjedan na izložbi i znanstvenom skupu u Splitu, a vratnice se mogu razgledati tamo gdje se nalaze već osam stoljeća. Na dan svetoga Jurja, 23. travnja 1214. splitskom je puku predstavljen monumentalni spomenik - vratnice katedrale, visoke 5,24 i široke 3,51 metar što ih je izradio domaći majstor Andrija Buvina po narudžbi nadbiskupa Bernarda. Vratnice splitske katedrale jedino su do danas očuvano Buvinino djelo.

“Cilj restauracije je što bolje upoznati umjetninu i usporiti proces njezina pro-

padanja. Osim zbog čišćenja i konzervacije Buvininih vratnica, ovaj je projekt još važniji zato što je provedeno kompletno restauratorsko-konzervatorsko istraživanje i samih vratnica koje se nalaze u katedrali, kao i njihovih dijelova, drvenih komada za koje gotovo nismo ni znali”, ističe pročelnica triju dalmatinskih odjela Hrvatskog restauratorskog zavoda Ivana Svedružić-Šeparović. Otkriva kako je 1908., prilikom zadnje velike obnove vratnica, češki restaurator Antonín Svímberský neke originalne drvene dijelove zamijenio novima, a stare je don Frane Bulić pohranio u splitskom Arheološkom muzeju, odakle su pak završili u depou Muzeju grada Splita.

Istraživanje je, zaključuje Svedružić-Šeparović, dovelo do niza novih spoznaja o vratnicama pri čemu je intrigantan podatak da se Andrija Buvina u spisima spominje kao slikar, no nikada nismo vidjeli kolorizam njegovih vratnica jer je 1908. uklonjen. No zahvaljujući suvremenim, gotovo forenzičkim tehnikama, restauratorica Žana Matulić Bilač je uspjela s raznih dijelova vrata izdvojiti sitne čestice pigmenta i virtualno rekonstruirati polikromiju uz pomoć slikara Mladena Čulića, odnosno razotkriti kako su vrata izgledala kada su postavljena prije 800 godina. Iščitavanjem tragova u drvu, Matulić Bilač je otkrila i kakvim se alatom Buvina koristio.

Ivana Svedružić-Šeparović ističe kako je projekt naišao na podršku velikog broja ljudi iz različitih društvenih sfera koji su mahom volonterski dali svoj do- ▶

Zbog ekspresivnosti reljefnih prikaza vratnice se ubrajaju među iznimna ostvarenja hrvatske romaničke umjetnosti. Postoje još samo dvoje sličnih - u crkvama svete Sabine u Rimu i svete Marije na kapitolu u Kölnu

prinos. Posebno ističe splitskog gradonačelnika Andru Krstulovića Oparu koji je godinama radio u splitskom Konzervatorskom zavodu, predstojnika splitskog Instituta za povijest umjetnosti - Centra Cvito Fisković povjesničara umjetnosti dr. sc. Joška Belamarića, povjesničara umjetnosti akademika Igora Fiskovića te ravnateljicu Hrvatskog restauratorskog zavoda dr. sc. Tajanu Pleše. Kruna cijelog projekta je izložba "Drvene romaničke vratnice splitske katedrale – istraživanje, restauriranje, zaštita" koja se u Galeriji umjetnina u Splitu otvara 8. svibnja i moći će se razgledati mjesec dana. Kustos izložbe je Branko Franceschi. Istog dana se održava i međunarodni simpozij na koji dolaze vrhunski svjetski stručnjaci za restauraciju od kojih su neki surađivali i na restauraciji Buvininih vratnica. Ovaj zahtjevan restauratorski i znanstveni projekt najvećim je dijelom financiralo Ministarstvo kulture.

Konzervatorica Žana Matulić Bilač, voditeljica projekta i autorka izložbe, izračunala je da su vratnice teške više od 1200 kilograma i stoga ih nije bilo zgodno pomicati nego je u katedrali podigla skelu i to u dva navrata po 40 dana, u korizmi 2015. i 2016. jer je u to doba godina u katedrali najmanje posjetitelja. Sve je radila sama iako je površina vrata 58 kvadratnih metara, a čistila ih je nekoliko puta što znači da je svojim rukama do najsitnijeg detalja obradila površinu od najmanje 250 kvadratnih metara. Najvažnije je bilo ukloniti prašinu i prljavštinu koja se nakupila u proteklih više od stotinu godina. Potom je uz pomoć posebnih otapala reaktivirala lak iz 1908. kada je drastično promijenjen izgled vratnica jer su s

reljefa sasvim uklonjene boje koje su već bile oštećene djelovanjem vjetra i drugih atmosferskih prilika.

"Zaključila sam da se vratnice sastoje od 380 segmenata i da su 1908. bile rastavljene na dijelove koje su konzervatori u skladu s tadašnjim standardima svoje struke natapali u raznim tekućinama, između ostaloga u octu s lukom, soli, paprom i mljevenim pelinom čime se ubijala crvotočina po receptu iz Jezuitske kuharice iz 1709. Nakon toga su vratnice bile cijelu noć potopljene u vrućem terpentinskom ulju, navoštene i na kraju prelakirane. Dosje o tom zahvatu je tek prije desetak godina otkrio dr. sc. Franko Čorić u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu. Osnovna konstrukcija je od hrasta, a reljefi i okviri oko njih su od oraha. Spojevi su gotovo nevidljivi. Zaključila sam da je 125 segmenata 1908. zamijenjeno novima, od kojih je sačuvano 65 koje sam izvadila iz

depoa, očistila i mapirala. Pomoću starih nacрта koji nisu bilo posve točni i 14 starih fotografija sam tražila gdje su se ti dijelovi nalazili prije restauracije 1908. kada su uklonjeni", govori Žana Matulić Bilač. Ističe kako su se na reljefima uspjele sačuvati male milimetarske čestice boje koje su gotovo nevidljive golim okom.

"Uz pomoć posebnih svjetala i povećala sam na tri reljefa uspjela detektirati dovoljno tih ostataka boje iz 13. stoljeća da bih mogla zaključiti kako su izvorno izgledali. Detektirani pigmenti su poslani na posebne rendgenske i kemijske analize u laboratorije Restauratorskog zavoda u Zagrebu i Tehnološkog fakulteta u Münchenu koje su potvrdile da je doista riječ o pigmentima koje je koristio Andrija Buvina. Na nekoliko mjesta je u literaturi bilo zapisano da su bile zlatne, a mi sada znamo da su bile obojane u zlatnu i cinober crvenu boju uz koje su za neke detalje korištene i indigo plava, azurit plava, zelena, smeđi i crveni oker, ugljeno crna, siva... Buvina je koristio zlatne listiće visoke čistoće. U to su se vrijeme neke boje uvozila iz Azije, neke iz Italije, a znamo da se plavi azurit nabavljao iz bosanskih rudnika bakra. Zelena boja je vrlo rijetka u dalmatinskom slikarstvu toga vremena. Kada smo saznali kojim je sve bojama oslikao svoje reljefne prikaze, napravili smo virtualnu sliku koja nam pokazuje kako su vratnice originalno izgledale", govori Žana Matulić Bilač.

Podsjeća kako su u romanici slikarstvo i kiparstvo bili povezani, odnosno bilo je uobičajeno da se reljefi oslikavaju. Analizirala je i tragove alata i zaključila kako je majstor Buvina koristio 11 drvodjelskih i 13 rezbarskih alata, od sjekire i pile do šetara i raznih dljeteta. Vratnice je prvo obojao u olovnu bijelu da bi potom na tu podlogu nanio boje i pozlatu. Kroz stoljeća je, dodaje, boja pucala i već u 15. ili 16. stoljeću je uslijedila prva veća restauracija, a nakon nje još nekoliko što se vidi iz slojeva boja. "Iz dana u dan smo dolazili do novih otkrića. Buvina nam je jako visoko postavio letvicu. Od ideje da se vrata očiste od prašine izrodio se istraživački projekt u kojem je sudjelovalo više od 30 ljudi različitih struka iz 22 ustanove u Hrvatskoj i inozemstvu", zaključuje Žana Matulić Bilač.

U Galeriji će među ostalim biti izloženo 65 segmenata vratnica, alat za obradu drva kakvim je radio majstor Buvina, umjetnička djela posvećena vratnicama, njihove stare fotografije... Posebna će atrakcija

Zahvaljujući suvremenim, gotovo forenzičkim tehnikama, restauratorica Žana Matulić Bilač je uspjela s raznih dijelova vrata izdvojiti sitne čestice pigmenta i virtualno rekonstruirati polikromiju uz pomoć slikara Mladena Čulića

biti video simulacija koja prikazuje kako su u Buvinino vrijeme vratnice nastajale, od hrastovog okvira do bojanja. Mlada restauratorica koja sada studira forenziku Josipa Marić napravila je forenzičku analizu prašine koja se nakupila na vratnicama i razotkrila da se ta prašina sastoji od čestica nebrojenih posjetitelja katedrale, epitela njihove kože, dlaka kose, trepavica, vlakna s odjeće.... Tu prašinu je umjetnica Neli Ružić interpretirala kroz multimedijalni rad koji se sastoji od filma, umjetničke knjige i instalacije.

“Ta forenzička analiza nam daje naslutiti kako brojni turistički posjeti djeluju na spomenik. Organske čestice drastično pojačavaju rizik od pojave plijesni koje su biološki uzročnik propadanja drveta. Drvo apsorbira prljavštinu i ona degradira njegovu površinu. Često posjetitelji dodiruju vratnice i zato bi trebalo u katedralu uvesti čuvaru koji bi ljude upozoravali da to ne rade kako bi se minimalizirala šteta. Nakon dovršetka izložbe, drveni segmenti će biti prebačeni u Muzej grada i izloženi kako više ne bi bili u depou. Cijeli ovaj projekt ima edukativnu ulogu za sve današnje i buduće generacije studenata, mladih slikara, kipara i ostalih umjetnika. Ovaj portal je i simboličan jer su kroz njega u katedralu ulazili svi Splitskani u davno doba kada je cijeli grad imao samo jednu župu. Ako nešto bolje upoznamo, to ćemo više cijeniti i bolje sačuvati”, ističe Žana Matulić Bilač.

U svojoj restauratorskoj radionici smještenoj nasuprot zgrade splitskog HNK pokazuje nam drvene segmente koji su nekad bili dio vratnica. Sve ih je pažljivo restaurirala, a to znači da je s njih skidala prašinu uz pomoć kistova, usisivača i gu-

Površina vrata je 58 kvadratnih metara, a konzervatorica ih je čistila nekoliko puta, što znači da je svojim rukama do najsitnijeg detalja obradila površinu od najmanje 250 kvadratnih metara

mice za brisanje. Na nekoliko se mjesta prašina toliko nataložila u uskim utorama da ih je morala čistiti laserom. Da bi uklonila i najsitnije čestice prljavštine, drvo je lagano trljala i posebnom masom Absorene koja izgleda poput plastelina. To je suho čišćenje. Posebno je vodila računa o tome da se što bolje sačuvaju kemijska i fizička svojstva orahovog drveta kako bi se iščitali tragovi alata s kojima je Buvina radio. Neki segmenti su bili puknuti pa ih lijepila, a našla je i jedan čavao iz Buvinog vremena. Na vratnice koja se nalaze u katedrali je nakon suhog provela i vlažno čišćenje ioniziranim vodom jer je drvo lakirano i otporno na vodu. Na kraju ih je premazala etanolom koji je reaktivirao svojstva laka iz 1908. godine. Također je napravila fumigaciju, a to je postupak kojim se ubijaju živi organizmi koji se hrane drvetom.

Akademik Igor Fisković, koji je u projektu imao ulogu savjetnika, naglašava kako se Dalmacija ponajprije doživljava domovinom kamenoklesarske umjetno-

sti, no ima i mnogo vrijednih drvorezbarskih spomenika.

“Današnje istraživanje povijesti umjetnosti je nezamislivo bez sudjelovanja restauratora jer oni svojim tehnikama i tehnologijama otvaraju nova poglavlja i donose egzaktnija saznanja. Tehnologija je uznapredovala, a ovaj projekt pokazuje da su naši restauratori i konzervatori respektabilni na svjetskoj razini”, govori akademik Fisković koji smatra da su ovom restauracijom Buvininih vratnica zaokružena sva dosadašnja istraživanja tog spomenika svjetske vrijednosti.

Gradonačelnik Andro Krstulović Opara naglašava da su hrvatska restauratorska struka i njegovi splitski kolege ovim velikim zahvatom još jednom dokazali da su bez premaca u ovom dijelu Europe i time potvrdili da su veoma konkurentni na zahtjevnom europskom tržištu.

“Odajem iznimno priznanje Žani Matulić Bilač i Ivani Svedružić-Šeparović i cijelom timu na koje sam ponosan ne samo kao gradonačelnik i bivši kolega, nego sam siguran da će taj ponos dijeliti i mnogi naši sugrađani kada vide vrata prvostolnice u svom punom sjaju. Nadam se da će naši građani iz ovog sjajnog primjera konačno prihvatiti ono što stalno naglašavam - da kultura i baština nipošto nisu trošak nego ulaganje par excellence u turističku i kulturnu ponudu, ali što je još važnije u znanje mladih ljudi koji su primjenom visokosofisticiranih metoda istraživanja, našu restauratorsku struku i moj grad pozicionirali vrlo visoko u europskome kontekstu. Firenca ima svoja zlatna vrata na katedrali, a Split, Dalmacija i Hrvatska imaju Buvinu”, rekao nam je Opara. ■